

EMANUEL COPILAȘ,

**Integrarea României
în sfera de influență sovietică
(1944–1947)**

Perspective internaționale și locale

Speranțe amânate: perspectiva monarhistă

„«Ne dăm seama că o mare parte din populația românească e în favoarea monarhiei, de aceea socotim că putem sluji mai bine țara colaborând cu regele și patrioții monarhiști. Asta nu înseamnă că noi credem în principiul monarhiei»”¹ – declara Gheorghiu-Dej în 1945 unui jurnalist francez la Paris, cu ocazia prezenței la lucrările conferinței de pace care se va finaliza doi ani mai târziu. În teritoriu, organizații procomuniste ca Partidul Național-Popular nu ezitau să utilizeze simbolistica monarhică în încercarea de a capta un electorat cât mai divers². Iar Pătrășcanu i-a transmis regelui Mihai încă din aprilie 1944, atunci când fuseseră primite primele condiții de armistițiu din partea sovieticilor, că PCR intenționează să impună ca formă de stat republica după război, dar, dacă va colabora cu noile forțe politice, va beneficia de sprijinul PCR³. Altfel spus, „noi suntem cu el, dacă el e cu poporul. Dacă nu, e singur și vinovat de atitudinea ce o va lua poporul dacă acesta va vedea că în loc să susțină cerințele lui, regele susține banda de fasciști din jurul lui”⁴. Încă din primăvara aceluiași an, regele Mihai și familia regală erau deja „resemnați în fața inevitabilului”⁵, deși atitudinea sovietică față de monarhia română a fost una surprinzător de oscilantă. Imediat după actul de la 23 august

1944, este foarte posibil ca Stalin să nu fi manifestat o poziție amenințătoare față de regele Mihai pentru a preveni solidarizarea ofițerilor și a unei părți importante a armatei române cu Germania nazistă, aflată în plin proces de retragere de pe Frontul de Est, dar încă extrem de puternică și de periculoasă⁶.

Retrospectiv, dinamica politică pare una predeterminată. Încă din primăvara lui 1945, serviciile secrete americane atrăgeau atenția că în România se acționează conform unui plan de comunizare pe trei ani care ar include: restructurarea armatei, desființarea băncilor, colectivizare, desființarea monarhiei, reorientarea comerțului țării dinspre Occident spre Uniunea Sovietică, suprimarea pluralismului politic, înființarea unei poliții politice similare cu cea sovietică, industrializarea țării și, în sfârșit, „Niciunui străin, cu excepția celor din țările de sub influența sovietică, nu i se va permite intrarea în România”⁷.

Două precizări: aceste „planuri” au fost descoperite după instalarea administrației Truman la Washington, când diplomația americană a devenit mai agresivă, încercând să compenseze probabil prestațiile anterioare îndoielnice, care i-au încurajat pe sovietici, în loc să le traseze limite; Truman, președintele unui stat cu un PIB mai mare cu peste 75% decât PIB-ul sovietic, stat care s-a implicat în Al Doilea Război Mondial pe continentul european mai degrabă din teama de a nu fi contribuit cu mare lucru la înfrângerea Germaniei naziste și pentru a se asigura că interesele sale în Europa postbelică sunt ferm reprezentate, chiar dacă nu proporțional cu nivelul de implicare al Washingtonului în războiul european⁸ – ei bine, succesorul lui Roosevelt descoperă subit pericolul „infectării” Asiei, a Orientului și a Europei de Est cu virusul comunist. Aceasta în primul rând.

În al doilea rând, au existat cazuri ale unor cetățeni americani, nu numai sovietici, de exemplu, care, în 1950, au solicitat vize de intrare în România pentru a se stabili și a profesa aici. Este vorba de o familie cu vederi progresiste, a cărei cerere a fost aprobată în scurt timp⁹. Oricât de profetice ar părea aceste „planuri”, ele nu reflectă o strategie bine conturată de a prelua puterea în România, respectiv în celelalte state est-europene, ci simpli pași aleatorii de urmat ca mijloc de a testa în permanență reacția occidentalilor, fără a forța nota. Și cum altfel decât diplomatic, eventual, să forțezi nota în fața unui stat de patru ori mai puternic?

Cât despre monarhia română, Vasile Luca oferă o diagnoză politică interesantă în martie 1945:

[...] noi nu dorim înlăturarea monarhiei. România nu e încă coaptă [sic!] pentru republică acum. Chiar dacă ar fi vorba să se ia anumite măsuri, ca în Iugoslavia sau Grecia, s-ar instala o regență, nicidecum o republică, așa că nu trebuie să atacăm monarhia. Noi atacăm banda care înconjoară monarhia și care împiedică pe rege să vadă situația. Regele e fals informat și dacă pe baza presiunilor el e forțat, noi trebuie să lichidăm această bandă și să dăm sfetnici democrați. Pentru noi să fie clar că nu ne atingem de rege și dacă vom fi nevoiți să luăm măsuri, nici atunci nu va fi vorba decât de o regență, dar nu de schimbarea constituției, căci *aceasta e o chestiune de viitor, care depinde de felul cum se desfășoară evenimentele*. Oricât de stânga am fi noi, trebuie să știm că dezvoltarea istorică a ultimelor decenii a arătat că *o monarhie poate fi mult mai democratică decât o republică fascistă*, așa că noi nu urmărim forma, ci conținutul și *dacă putem da un conținut democratic, pentru o dezvoltare progresistă mai departe, nu suntem pentru dărâmarea formei de stat*. Dacă monarhia poate să meargă pe calea aceasta un timp mai

îndelungat, e liberă să o facă. Nu punem aceste principii acum în joc, dar atacăm banda care înconjoară pe rege și împiedică rezolvarea problemelor pe cale constituțională, pentru ca țara să pășească înainte [*subl.m.*]¹⁰.

Se pare că sovieticii și comuniștii locali ar fi cochetat cu ideea readucerii pe tron a regelui Carol al II-lea, pentru a discreditat prestigiul monarhiei, atât de puternic în România¹¹. Inițiativa a fost abandonată în cele din urmă, fiind lipsită de fezabilitate. În memoriile sale, Carol al II-lea pretinde că a fost deranjat de către aceste mașinațiuni și că nu ar fi dorit să îl înlocuiască pe fiul său la domnie, ci, eventual, să acționeze ca loctiitor al acestuia până la stabilizarea situației politice din țară¹². Însă încă din 23 august 1944, acesta se arăta dezamăgit că Uniunea Sovietică nu s-ar fi ținut de cuvânt și nu l-a readus pe tron; mai mult, domnia regelui Mihai nu ar fi fost decât provizorie, nefiind niciodată ratificată de Parlament și, pe cale de consecință, revocabilă oricând de către el însuși¹³. Toate acestea reconfirmă absența unui plan prestabilit de sovietizare a României, fiind vorba în primul rând de așteptări, tatonări și avansuri politice extrem de conjuncturale din partea sovieticilor, dar mai ales a comuniștilor locali aflați, repet, într-o situație deloc de invidiat, dar pe care au reușit să o speculeze finalmente în folos propriu.

Am amintit deja rolul crucial jucat de rege cu ocazia evenimentelor din 23 august 1944. Inițial, se pare că arestarea mareșalului Antonescu a fost gândită pentru ziua de 24 august de PCR, însă lucrurile s-au precipitat, luându-i pe comuniștii locali pe nepregătite. Ca în multe alte dăți, aceștia au fost nevoiți, alături și de partidele istorice și de rege, evident, să improvizeze¹⁴.

Profilul ideologic al regelui Mihai este foarte interesant, acesta reflectând până la urmă contextul interbelic în care s-a format. Regele, simpatizant al falangei spaniole în adolescență¹⁵, considera, întocmai ca ceilalți conservatori români, că alianța României cu Germania a fost posibilă din cauza „pericolului comunist”, și că cele mai mari „nenorociri” pentru țară au venit întotdeauna de la Răsărit¹⁶. Mai departe, regele era de părere că soldații români au fost cei care au eliberat în august 1944 țara, nu cei sovietici, care ar fi venit aici doar într-o „plimbare de sănătate”¹⁷. Este evident însă, din informațiile prezentate mai sus, că în absența avansului Armatei Roșii spre vest, răsturnarea de regim din 23 august 1944 nu s-ar fi produs. Apoi, clișeele anticomuniste sunt la ele acasă: dictatura antonesciană ar fi fost preferabilă „jugului sovietic”, pus în practică de „hoardele mongole” necivilizate; Occidentul este vinovat „moral” pentru abandonarea României în brațele Uniunii Sovietice, ale cărei pretenții față de România ar fi fost „exorbitante”; românii nu ar fi fost niciodată mai liberi decât în perioada monarhică, aceasta având o întindere „bimilenară” în România, încă de pe vremea romanilor¹⁸. Regele își exprima de asemenea simpatia pentru generalul Rădescu, considerat un om „direct” și „integru”¹⁹. Mai departe, într-o ultimă carte de interviuri, fostul monarh redă clișee anticomuniste pe bandă rulantă: anii 1930 au fost cei mai prosperi din ultimul secol de existență a României – „țara era țară, oamenii erau oameni”; monarhia nu a făcut decât să construiască, pe când comunismul doar a dărâmat, fără a pune nimic în loc; sindicatele nu prea au loc într-un regim monarhic constituțional, comunismul reprezintă ceva nenatural, „împotriva firii” și, nu în ultimul rând, corupția din România secolului XX, ba chiar și de la începutul secolului XXI, provine din Rusia²⁰.

La toate acestea trebuie să adăugăm și homofobia urmașului lui Carol al II-lea, care se pronunță explicit împotriva homosexualității și a avortului²¹. Nu în ultimul rând, trebuie menționat și faptul că regele Mihai era deranjat de prezența numeroasă a evreilor în funcții-cheie în timpul regimului lui Carol al II-lea, respectiv că presa vremii semnala cazuri de simpatie reciprocă între legionari și viitorul rege și invers. Însă antisemitismul de care îl acuză istoricul ultranaționalist Petre Țurlea pe regele Mihai pare mai degrabă, în acel context, o reacție personală foarte emoțională la legătura tatălui său cu celebra evreică Elena Lupescu, aspect de care tânărul Mihai, și nu numai, era profund nemulțumit. Apoi, Țurlea, simpatizant fățiș al mareșalului Antonescu, încearcă în mod evident relativizarea portretului moral al ultimului rege al României pentru a acorda un credit disproporționat figurii politice a mareșalului. Cât despre cochetarea Legiunii cu urmașul la tron și invers, identificate de Țurlea în presa interbelică, aceasta este foarte posibil să fie adevărată, dar simultan exacerbată și instrumentată politic prin intermediul aceleiași formule neconvingătoare de exonerare istorică și ideologică a lui Antonescu²².

În continuare, nu este de mirare că, imediat după 23 august 1944, regele și anturajul său se îndreaptă spre vestul țării, de teamă să nu fie arestat de către sovietici²³, deși o astfel de posibilitate nu apăruse niciodată pe agenda Moscovei. Redăm mai jos un extras din memoriile lui Jacques Vergotti, fost prefect al Palatului, emblematic pentru propaganda anticomunistă preluată necritic de către Casa Regală. Acțiunea are loc pe Frontul de Est, în timpul invaziei naziste a Uniunii Sovietice, la care Vergotti luase parte în calitate de ofițer:

Soldații care supraviețuiseră campaniei din Rusia povestiseră, la înapoierea lor acasă, cât de primitivă era viața în republicile socialiste, la 25 de ani de la revoluția bolșevică. Era evident că analfabetismul fusese eliminat pentru ca propaganda comunistă, care se trâmbița prin megafoane bine plasate în locuințe și întreprinderi, să poată fi citită și pe afișele din locurile publice. Ostașul român nu s-a lăsat impresionat de proiecte de electrificare și vestigii de căi ferate, care, ca și [sic!] noul armament motomecanizat sovietic, își aveau originea în America. Lipsa bisericilor și a crucilor din cimitire atrăseseră atenția soldaților mei. Cum am menționat mai devreme, era curios să nu găsești lacăte sau chei la uși, cum nu puteai să vezi nici câini care ar fi putut să protejeze oarecum viața sau avutul personal al cetățeanului sovietic²⁴.

Neadevărurile grosolane referitoare la ridicarea nivelului cultural al populației sovietice, făcută în scopul creșterii productivității în primul rând, nu neapărat al propagandei, respectiv referitoare la industria sovietică, în cea mai mare parte autohtonă, se îmbină cu un individualism exacerbant, pentru care absența mijloacelor uzuale de protecție a avuției părea neverosimilă și condamnată. Acest citat confirmă încă o dată succesul propagandei anticomuniste interbelice care, cuplat cu propaganda sovietică antiromânească, a condus la vecinătatea dificilă, uneori imposibilă, pe care am abordat-o în primul capitol al lucrării de față. Degeaba propaganda sovietică de pe front încerca să inducă ideea că soldații români ar lupta fără convingere, fiind controlați de germani²⁵; ținând cont de toate argumentele prezentate în capitolele anterioare, ideea nu se susține.

Același tip de poziționări stridente și malițios interpretate se regăsesc și în propaganda militară legionară²⁶. Ne-am mai

întâlnit deja cu Platon Chirnoagă, general și membru în guvernul din exil al lui Sima. Acesta afirma batjocoritor că, pe Frontul de Est, soldații sovietici ar fi luptat cu sticle de vodcă în buzunar, respectiv că faptele de arme ale acestora s-ar fi datorat strict comisarilor politici care îi supravegheau constant²⁷. Aveam de a face cu o punere a problemei pur vindicativă și resentimentară, care nici nu ar merita comentată mai departe. Totuși, de dragul onestității și al echilibristicii interpretative, să nu uităm că, până la Bătălia de la Stalingrad, Uniunea Sovietică se afla într-o situație disperată, mulți soldați nefiind înarmați și hrăniți în mod corespunzător. Acești soldați se vedeau confrunțați cu un inamic implacabil, care îi considera drept suboameni și ducea efectiv un război de exterminare, căutând să anihileze și cât mai mulți civili, nu doar militari. De menționat aici că, pe lângă naziști, și diplomații americani și britanici îi considerau pe ruși un popor „inferior”²⁸. În ceea ce privește rolul comisarilor politici în mobilizarea Armatei Roșii, departe de mine intenția de a nega că acesta nu ar fi existat, însă reactivarea patriotismului popular sovietic în fața invaziei naziste, recuperat și valorificat apoi de către naționalismul militar oficial profesat de către Moscova în timpul războiului, constituie cu siguranță factorii principali pentru înțelegerea comportamentului soldaților Armatei Roșii, nu amănunte dispartate cu iz picant.

Într-o carte de conversații publicată în 1991, fostul monarh se disocia fără echivoc de legionari, iar despre mareșalul Antonescu spunea că a fost categoric un „dictator”, dar nu unul „periculos”, „instigator la crimă” ca Hitler sau Mussolini, ci unul care „ar fi vrut să semene mai degrabă cu dictatorii Romei antice, sobru, sever, salvator al virtuților, dușman al risipei și al frivolității”²⁹. Un dictator totuși respectabil, cu alte cuvinte.